ئەی وەرگێپ..
ئەی داهێنەر!

● مولود ابراهیم حسن ●

ئەمڕۆ کتێبخانەی کوردی هێندەی کتێبی نایاب تێدایە کە خوێنەوارێ کورد، بە شادی و حەزەوە دەستی بۆ ببات و لە ئەنجامی خوێندنەوەیدا خۆی پەشیمان نەبێ، چون بە خوێندنەوەیان حەرجی دەکات. چ بە دانراو و کۆکراوە؟ چ بە ئامادەکردن و وەرگێڕان. **بۆیە تازەکارێکی کە لێرە بیوە ئارەزووی خوێندنەوەی هەبێ**، دەتوانێ لە کتێبخانەی کوردییەوە دەست پێ بکات و بە زمانی خۆی بخوێنێتەوەو هەتا رادەیەکیش پەکی نەکەوێ!! جگە لە دیوانە شیعرو کۆمەڵە چیرۆك و شانۆگەرییە چاپ کراوەکان، کە ئەمانەو زۆری تریش لەم چەند ساڵانەی ئەم دوایی یەی ئەم سەدەیە! چاپ و بڵاوکراونەتەوە، ئەوە هەندێ شاکار هەن لە نێو کتێبخانەی کوردی، کە بەرهەمی کەسانی دڵسۆزو لێهاتوو، نووسراون و ئامادەکراون و وەرگێڕدراون. هێندەش کەرەکان بە ناوی خاوەنەکانیانەوە لکاون. کە پیاو ناتوانێ بە خەیاڵیش بیری کەسێکی تریان لێ بکاتەوە، ئەوزاتانە.. هەر دەڵێی: بۆ ئەوە هاتوونەتە ژیان کە ئەم کارە پیرۆزانە بکەن. کە واچاکە بۆ نموونە ناوی هەندێکیان لێرە بنووسین. (مێژووی ئەدەبی کوردی) و ماموستا علاءالدین سجادی. (تێکەیشتنی راستی) و ئامادەکردن و لێکۆڵینەوەی دکتۆر کەمال مەزهەر. (کورد لە مێژووی دراوسێکاندا) و وەرگێڕان و پەراوێز بۆکردنی ماموستا سەعید ناکام. (داغستانی من) و وەرگێڕانی ماموستا عەزیزگەردی زۆرو زۆری تریش، سەرەرای ئەمانە هەموویان وەرگێڕان و کارە پیرۆزەکانی ماموستا مەلا شکوری بەڕێزو خۆشەویست. کە ئێمە لەم نووسینە دەمانەوێ بە تایبەت باسی بەشی دووەمی ئەودیوی چیا بکەین، کە لەم دوایی یەدا کەوتە بازارو کتێبخانەی کوردی بە شاکارێکی تر ئاوەدان کردەوە.

من کە بەم دوایی یە لە خوێندنەوەی بەشی دووەمی ئەو دیوی چیا واتە ـ زەوی ئاسن و ئاسمان مس ـ بوومەوە، هاتمە سەر ئەو رایەی کە: ئەگەر نووسەرێك: جارێك سوپاسی ئەو وەرگێڕە بکات کە نووسراوەکەی وەر دەگێڕێتە سەر زمانێکی دی، ئەوا (یەشار کەمال) دەبێ سێ جاران منەت باری لالۆ شکور بێ، یەکەم: لە بەر ئەوەی کە وەری گێڕاوە. دووەم: لە بەر ئەوەی چاکی وەرگێڕاوە. سێیەم: لە بەر ئەوەی وەری گێڕاوەتە سەر زمانی کوردی. ئەوا خوێندەوارێکیش: ئەگەر یەکجار شاکارێکی ئەدەبی بخوێنێتەوە، بۆ ئەوەی بزانێ، چون نووسراوە و چی تێدا نووسراوە. ئەوا دەبێ خوێندەواری کورد سێ جاران: ـ ئەودیوی چیا ـ بخوێنێتەوە. یەکەم: لە بەر ئەوەی شاکارێکی بەرز دەخوێنێتەوە. دووەم: لە بەر ئەوەی لەم شاکارە باسی خۆی دەخوێنێتەوە.

سێیەم: لە بەر ئەو وەرگێڕانێکی پاراو بە زمانی کوردی دەخوێنێتەوە.

وەرگێڕان.. وەرگێڕانی سەرکەوتوو، ئەویش بۆ خۆی داهێنانە. ئەگەر وا نە بوایە، دەبوو هەموو ئەو قوتابی یانەی ساڵانە لە بەشی وەرگێڕان و زمانە بیانی یەکاندا دەخوێنن، ببن بە وەرگێڕ!! بە پێچەوانەوە وەرگێڕانیش هیچی لە کارە ئەدەبی یەکانی دی کەمتر نی یە! ئەگەر گرانتر نەبێ! هەر بۆیش وەرگێڕی داهێنەر لەنێو هەموو زمانەکاندا، ژمارەیان بە رێژەی ژمارە ی تەواوای وەرگێڕان. ژمارەیان کەمە. لالۆ شکور لەم کارانەی دا، زۆر لێزان و دەولەمەندانە ئەم نووسینانەی ـ یەشار کەمال ـ ی کردووە بە کوردی، چون شوانی ئاشق لە مێرگی تازە بەهاری، چەپکە گوڵی دیاری لە نێو هەموو گوڵە بەهاری و جوانەکانی کوردستان هەڵدەبژێری و عاشقانە بۆ خۆشەویستەکەی دەچنی. لالۆش ئاوا لە نێو زاراوە کوردی یەکاندا خامەی گێڕاوە، لە باکورەوە بۆ باشوور، لە رۆژ هەڵاتەوە بۆ رۆژ ئاوا. لە شارەوە بۆ لادێ. لە حوجرەوە بۆ

زانکـو. نە شیعـرەوە بو پەخشـان. نە فولکلورەوە بو داهێنان لە کوبەوە بو شوێنی (کرێن) نە لە هەرکوی کونیکی جوانی دیبی بوی چووەو ... ی ـ بەبێ حوی کردوتە حاکمی زۆر مونکن. زۆر لیزان و جەسـوورانـە، زۆر عاشقـانـەو دلسورانە. بەمە نیدیوم دەستەواژەو رستەو پەندو شیعری لێك دووری هێناوەتە کن یەك و فەرشی وەرگێـرانـەکـەی هێنـدەی تـر جوان و دلگیرو عاشقانە تر کردووە. لالو عاشقانە، عاشقیش لە سەر قسەی ـ بابە تایەر ـ لە کەس ناترسی، چونکە

(هیـچ شتی هێندەی ترسنوکی بەرەی ئینسانی ئیکجار وا سەر شور نەکردوە تا ئیستا) ل

بەلی لالـوش عاشقـانـەو نەترسـانە، لە نێو فەرهەنگی کوردی کورد! ئەو فەرهەنگەی بە هەزاران سالە (خوسرو و شیرین و مەم و زین و خەلیلە پیـرو. .) کی و کێ، ئەو دەست، ئەو دەست و ئەو دل و ئەو سەر، ئەو سەری پێ دەکـەن و لە چاوی خوێـن چاکتـر دەپـاریـزن. ئەو فەرهـەنگـەی پڕە لە وشـەو دەستـە واژەی مروڤ دوستـی و میـوان دوستی و سروشت دوستی!! پڕە لە حرپـەی دلی عاشق و نەعـرەتـەی شورە سواران، پڕە لە جوینی مزرو قسـەی بە تویکل. . پرەو. . پرەو. . پر!!

ئەوەتــە لە باشـووری کوردستـانـەوە، لە فەرهـەنگی خانی و جزیری، لە قەلای عەبدال خانەوە. گول تیری! (بابزنین بنەمالەی تاشباش تیرو چی یان کردووە؟ ئەز دخوازم چنتەکی ژتە بپرسم) ل گول تیـری و بەرەو خوارەوە شوڕ دەبێتـەوە، توك و دوعـایی دەکات: **(ئەی سپە باوکەهار بوگە. هەی بەگـاو گەردوون تیـرەو رەگـە ماکەی وی. ئەگەرەکە ئەو پیـاو بووگایە، ئەی ئاوایی یە وەی تەورە، لە ئەرەسیا)ل**

بەلێ: ئەگـەر پیـاو بوایـە ئەم ئاوایی یـە وای بە سەر نەدەهات: بەلام! لالـوم: لێ ناگـەرێ وەرگێـرانـەکـەی ئەووەك ئاوایی کابـرای لێ بەسـەر بێ!! ئەمجـارە روو لە دەشتی هەولێـر دەکـات و زۆر جوان و سەرکەوتوانە، پێی دەلێ: (بچو. . لو ناچی؟) ل ئەکەی **(خەونەکە لوکەس بگێریتەوە) ل بێ ترس و شەرم «لو» بەکار دێنی.**

هونـەری وەرگێـران و زمانزانی و شاعیرانەی لالوشکور، هەر بەوە ناوەستێ، زاراوە کوردی یـەکان لە ناویەك وەرگێرانە کوبکـاتـەوە، بەلکـە ئەم هونـەری وەرگێـرانـەی هێندە تیرە، دەگـاتـە لاپەرترین وشەو سەیر ترین ئیدیوم. وادەکات یەشار وەکـو خوی زور جار بە کوردی پاسـەوانە کانی دەدوینی. لا. فیری شیعری فولکلور بە کار هینا نیسی دەکات. ئنوموونە. لیــدە لە حەوشی گەورە. یـاپـراخـەر ئونکی چەورە) ب

ئەگەر ئونکی چەور یاپراخی چەور کردووە، باپرسی کەکە بزن چی دەکـات؟: (کەورە ئاحمر، هەی درۆزن، درۆزنی کەکـە بزن) ب . . . بیی: یەکتـر پسی کەکـە بزن کردبی؟ گرنگ نی یە. ئەوە داهێنانە، داهێنانی وەرگێرە.

دیسـان مامـوستـا لە نێـو فەرهـەنگی زمـانی کوردی دەسـوریتـەوە، ئەك هەر تەنهـا وشـەی بە زمـان کوردی. سەیرکـە دەنـووسێ: (**بـە عیبادە ئیبەشەری نائیم**) کە ئەمە لە عەرەبیەوە هاتوونە ئیو زمانی کوردی. یان دەنووسێ (**بیبیتو ـ نالبویـر**) کە ئەمـەنـەش لە تورکی یەوە هـاتـوون. هەروەها دەنـووسێ: (**نـەفراندەیکی**) کە ئەمەش لەخیلەوە سەر زمانی فارسی. یا دەنـووسێ: (**دومـوخـرات دیمـاتـرسی**) کە لە لاتینی یەوە هاتووە.

بەلێ: مامـوستا شکـور چاك دەزانی. فەرهـەنگی زمـانی کوردی، زور لە فەرهـەنـگـی وشـەی بە زمـان کورد دەولـەمـەنـدتـرە. ئەمـەش عەیب نی یـەوحالی هەموو زمـانی دنیـاش هەروایـە. زمـانێکیش ئەگەر نەکرو نەفروش بی دیارە دەردی مرونی ی یە.

دیسـان بەکـارهێنـانی زورو وشـەو ئیـدیـومی تـر، هەمووی نیشـانـەی زمـان دەولـەندی و دەست رەنگیی لالوشکورە. بو نمـوونـە: **لەحنـەت، حەلی، مەمیـدیـك، هەرتکمـان، کێروشك، هێلون، بەگەن، دەو.**

ئەینك، زلحیز، ئەمگوتنی. کەئەمانە سەر بچریکە لە میر خوزاریك.

ئەگـەر تا ئیستـا لە گەل داهیـنـی وەرگیرانی ماموستا شکور دابـووین، با ئیستـاش قسـەیـەك لە داهێنانی ـ یەشار کەمال ـ ی. نووسـەربکەین، یەشار کەمال لەو نووسەرانەیە، پالەوانی زوری بەرهـەمـە کانی، لادیی و نەخـوێندەوارو هەژارن. کە ئەمـەش واقعی ژیـانی گونـدنشینـەکانی ولاتەکەیەتی. ئەو بە زوری باس کەسـانیـك دەکـات. کە دوور لە روژگاری ئەمرو دەژین: خەلکی گونـدە دوورەکـانن، گوندە دوور کانی چیایە دوورەکان، چیایە دوورەکانی ژیر بەفرو لە دنیا دوورەکان. ئەو

بەفـرەی، هەزاران ساڵـە بەستـو یەتی و نەتـواوەتـەوە. ئەو پاڵـەوانـانـەی نووسینـەکـانی یەشـار - یاراستـر، ئەو مرۆڤـە هەژارانـە، لەوێ، کـەوتونـەتە ململانێ یەکی بەردەوام و هەمە لایەنە، ململانێ لە گەڵ زاتی خۆیان. کەسانی گوندەکەیان، لەگـەڵ بازرگـان و پۆلیس، لەگـەڵ دەوڵـەت و دنیـا، لە گەڵ سروشت و واقـع، لەگـەڵ زانست و ئەفسانە. لەنێوان مردن و ژیـان دان. بە نا چاری دەبن، یا ڕاستتـر دەگرێن، بە وەلی، بە دەروێش، بە ئەشقیـا: **(جا وەرە وەلی‌یش بەو ئەشقیـاش بە، وەی دایـە وەی! لەم سەر چیـاو گەژانـە، نەك حكـومەتی كۆمـاری توركیـا، دەوڵـەتی گەورەو گرانی ئامریكایش، بێتە سەری چی بێ لە گەڵ ناكـرێ)**[٢٢٣]، جا چی بێ لە گەڵ بكـرێ، كەسـانێـك پشت بە هێـزی خۆی، هێـزی مرۆڤ ببەستێ، بە چاكەتێكی كۆن و شەڵوارێكی دڕاو

یەشـار كەمـاڵ ئەو دێیـە چكـۆڵـەو هەژار و لاپـەڕو دوورە شارەی هێندە ئاوەدان وپڕ جمكو جۆڵ كردووە، كە پیاو نازانێ لە ژێـر ئەم خانـووە قوڕو بەفرە ئەستوورە، ئەم هەموو خوێن و هیوایە لە كوێ دێ؟ هەموورق و عەشقە چۆن پەیدا بووە؟ ئەم هەموو شەڕو پێك هاتنەوە چۆن ڕوو دەدا؟

كوڕە وەرە مەمـرە!! بەهـار بەهـاری خراپی، ئەو بەهـارەی هەرچـی كۆنی لە زاری دایـە پێ‌ی‌دا هەر دەڵێ! هەرچی زێ ڕوحـە خۆشی دەوێ! كەچی لە خەڵكی گونـدی كوڕی سەر بەروی - تاشباش ئوغلو - بوێتە مەرگەمووش، دەترسین! بەهار بێت! بەهـار. ئاخـر! چۆن نەتـرسین؟ كە بەهار هات - ئارد - دەبـڕێ، كە ئارد بڕا، برسـی‌یـەتی، مەرگ سەر بە ماڵیـان دادەگـرێ!! پیـاو دەبـرسێ؟ ئەو خاكـە سەروبن پڕ خێـرو بەرەكـەتـە، بۆچی ناتـوانێ؟ ئەم هەژارانـە تێـركـات؟! ئەو هەژارانـەی، كە ئەگـەر، شوربـایـەكی گەرم یان ساوارێكی چەور ڕۆژ یـك تێـریـان بكـات! ئەو ڕۆژەیـان جێـژنـە!! ئەو جێـژنانەش كەم ڕوو دەدەن. سەرەڕای لە بەهار ترسانێ، ئەوا ئەم ساڵ ترسی هاتنی (عـادیـل)یش ی هاتـووتـە سەرێ!! عادیل ئەگەر بێت، دەرپێ‌ی ژنەكانیشیان دەبات!! وای لە بەر دەردی عادیل هاتنی، وای لە دەردی برسی‌یەتی؟!

لە كۆتـایـدا چەنـد تێبینی‌یـەكی چكـۆلـەم هەیـە، لە دڵی خۆمیـان ناكـەمـە مەرەق و بەرووی مامـۆستای خۆشەویستیدا هەڵـدێنم: هەر چەنـدە بەنسبـەت كارە پیـرۆزەكـانی مامۆستا شتێـك نین لە چاو ئەم هەمـوو هونـەركـاری‌یـەی وەرگێـرا-نەكـانی‌دا، حسـابیـان بۆ بكـرێ، بەڵام من لەبـەر ئەشق و خۆشـەویستی وەرگمێـرانەكانی مامۆستا، نەمویست بێ دەنگ بم، هەر چەنـــدە زۆریش دەنگم نەڕواو پشت قایمیش نەبم، كە هیوادارم مامۆستا لێمان دڵگران نەبێ.

تێبینی‌یەكان:

١ - لەوەنـدەی كە من نووسینی یەشـار كەمالـم خوێندوتەوە. لە هەر جێگایەك باسی - چقورئۆوا - هاتبێ من بە - چقورئاوا - ی تێگـەیشتـووم، جا بۆیی حەزم دەكـرد مامـۆستـا شكـرر هەر چقـورئـاوای نووسیبـا لە جیاتی - چقور - ئۆ - وا - كە گۆكردن و خوێندنەوەی كەمێك لەزار گرانە.

٢ - لالـۆ شكـور لە چەنـد جێگـایـەك لە وەرگێـرانـەكـانی‌دا **(زریكـانـدی)** بۆ پیاو بەكار هێناوە، كە من هەندێ پێ بزانم، ئەم زریكاندنە تایبەتە بە ژن. چۆن مامۆستا خۆشی لە هەندێ جێگا هەر لەم وەرگێرانانەی بۆ ئافرەتیشی بەكار هێناوە.

٣ - مامـۆستـا شكـور لە زۆر جێگـای بەرگی دووەم، لە كاتی دوانی كەســەكـان، تەواوی قسـەی كابـرا دەنـووسێ، جا لە كۆتـاییـدا: دادەنێ كە ئەم یاسـایـەو دەستـوورە لەگـەڵ زمانی كوردی نەشـاز دێ، ئەگەر خوێندەوار بە وردی سەرنجی بداتێ هەستی پێ دەكـات، جار واهـەیـە ئەم «گـوتی»یـە بەم شێـوە نووسینـە لە شوێنی خۆی دەبچـڕێ‌و دەبێتـە هی ئەوكـەسـەی كەباشتر دەدوێ.

٤ - مامـۆستـا شكور دەبوایە **(یا هەرە یا نەرە)** ل[٣٩٢] كە یەشار هەر ئەوهـای نووسیـوە لە نێـو دەقەكەدا وەكو خۆی هێشتباو، لە پەراوێـزدا شەرحی دابـا، كە بەلای من، بو وەرگێرانی كوردی مانا لێكدانەوەی نەدەویست ئەگەر هەر دەشی كرد، بەڕای من واچـاك بوو نووسیبـای (یـان برۆ یان مەڕۆ) كە ئەم (یـا هەرە یا نەرە) نە دەقەكەیە، نە وەرگێرانەكەی ئێرە.

ئێتـر لە كۆتـاییـدا هیـوای تەمـەن درێژ ی‌و لەش ساغی‌و پڕ بەرهـەمی من بۆ مامـۆستـای خۆشەویست وەرگێڕی بەتواناولێ-هاتـوو و كوردی زانی بەڕاستی مامـۆستـا شكـور دەخوازم، لە پێناوی خزمەت بە ئەدەبی كوردی.

* تەمـەشـای: - ئەو دیـوی چیـا - بكـە، لە نووسینی - یەشـار كەمال - و وەرگێرانی لە توركی‌یەوە شوكور مستەفا- چاپی بەغدا ساڵی ١٩٨٧